

BENDRAVIMO SU NEĮGALIAIS RINKĖJAIS RINKIMŲ APYLINKĖSE REKOMENDACIJOS

(parengė Teisingumo ministerija pagal Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2012 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. V-37 patvirtintas Neįgaliųjų aptarnavimo viešajame ir privačiame paslaugų sektoriuose rekomendacijas)

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Bendravimo su neįgaliais rinkėjais rinkimų apylinkėse rekomendacijos (toliau – Rekomendacijos) skirtos apygardų, savivaldybių, apylinkių rinkimų ir referendumo komisijų (toliau – rinkimų komisijos) nariams.

2. Rekomendacijų tikslas – padėti rinkimų komisijose dirbantiems asmenims pasirengti sutikti neįgalius rinkėjus rinkimų apylinkėse ir padėti jiems pasinaudoti savo rinkimų teise. Rekomendacijos skirtos rinkimų stebėtojams, atstovams rinkimams, taip pat jomis gali naudotis ir kiti visuomenės nariai.

3. Siūlytina Vyriausiajai rinkimų komisijai organizuoti mokymus rinkimų komisijų nariams ir išplatinti šias rekomendacijas, kad rinkimų komisijose dirbantys asmenys būtų geriau pasirengę bendrauti su neįgaliais rinkėjais ir padėti jiems balsuoti.

II. BENDRAVIMO SU NEĮGALIAIS RINKĖJAIS BENDROSIOS NUOSTATOS

4. Bendraudami su rinkėjais, turinčiais negalią ar kitokį sutrikimą, būkite dėmesingi, ramūs. Priimkite žmones tokius, kokie jie yra, nesistebėkite jų kitoniškumu ir su kiekvienu elkitės kaip su individu.

5. Prieš padėdami neįgaliesiems, visada paklauskite, ar jiems pagalba reikalinga. Paprastai neįgalūs asmenys apie savo būklę žino geriausiai, todėl galima jų pačių paklausti, ar reikia jiems padėti ir kaip tai padaryti. Nereikia pagalbos siūlyti primygtinai.

6. Esant fiziniam kontaktui būkite atidūs. Kai kuriems neįgaliesiems rankos padeda išlaikyti pusiausvyrą. Tokiu atveju, bandydami paimti už rankos, galite sutrikdyti neįgaliojo pusiausvyrą. Neįgaliųjų pagalbinės priemonės (neįgaliojo vežimėliai, ramentai, vaikštytės ir pan.) yra jų privačios erdvės dalis, todėl nelieskite jų be reikalo, t. y. jei nereikia jų prilaikyti, pastumti ir panašiai.

7. Jei neįgalus rinkėjas atvyko, lydymas kito žmogaus, bendraukite pirmiausiai su pačiu neįgaliuoju. Lydinčio asmens pagalbos prašykite tik tada, kai bendravimas su neįgaliuoju neveiksmingas.

8. Jeigu rinkėjas dėl neįgalumo negali pats atlikti balsavimo veiksmų, jo prašymu rinkimų biuletenį užpildo pasirinktas kitas asmuo. Tai daroma rinkėjo, turinčio negalią, akivaizdoje pagal jo nurodymą, paskui biuletenį užpildęs asmuo įmeta jį į balsadėžę.

9. Jeigu rinkėjui, turinčiam negalią, reikalinga pagalba, kitas asmuo gali palydėti jį iki balsavimo kabinos ir būti kartu, kol bus užpildytas rinkimų biuletenis.

10. Rinkimų komisijų nariams, rinkimų stebėtojams ir atstovams rinkimams draudžiama atlikti balsavimo veiksmus už neįgaliuosius.

11. Rinkimų apylinkėse prie pagrindinio įėjimo į pastatą rekomenduojama nurodyti rinkimų komisijos pirmininko arba kito asmens telefono numerį, kad neįgalūs rinkėjai galėtų

juos pasikviesti.

III. BENDRAVIMAS SU RINKĖJAIS, TURINČIAIS JUDĖJIMO NEGALIA

12. Rekomenduojama judėjimo negalia turinčius rinkėjus pasitikti prie pagrindinio įėjimo į pastatą. Bendraudami su rinkėju, judančiu neįgaliojo vežimėliu, paklauskite, ar jam reikalinga kokia nors pagalba.

13. Jeigu rinkėjas, judantis vežimėliu, paprašė padėti jį nukelti nuo šaligatvio ar pakylos, paklauskite jo, kaip tai padaryti. Vežimėlių konstrukcija skiriasi, todėl neįgalusis pats pasakys, už kurios vežimėlio dalies geriau paimti ir kaip pakelti.

14. Nestumkite vežimėlio be neįgaliojo leidimo, taip pat nesiremkite ant jo.

15. Žmonės, turintys judėjimo negalia, dažniau suklumpa ar pargriūna. Atkreipkite jų dėmesį, jei grindys slidžios arba jei yra laiptai.

IV. BENDRAVIMAS SU RINKĖJAIS, TURINČIAIS KLAUSOS SUTRIKIMŲ

16. Per pokalbį pasitelkite mimiką, kūno kalbą, kitus neverbalinės komunikacijos būdus. Atsistokite arba atsisėskite priešais rinkėją gana arti, kad jis matytų jūsų veido ir lūpų judesius. Kalbėdami neužsidenkite burnos, neatsukite nugaros, stenkitės nevaikščioti.

17. Išlaikykite akių kontaktą, žiūrėdami tiesiai į rinkėją, su kuriuo bendraujate, kalbėkite trumpais ir tiksliais sakiniais, lėtai ir aiškiai, kalbėjimo tonas ir tempas turėtų būti natūralus, tarp sakinių darykite pauzes.

18. Jei neįgalusis nesuprato klausimo ar informacijos, pakartokite frazę. Jeigu nepavyksta susikalbėti, žodžius įskaitomai (geriausia spausdintinėmis raidėmis) užrašykite ant popieriaus lapo. Užrašyti tekstą galima ir naudojantis SMS rašymo funkcija mobiliojo telefono ekrane arba kompiuterio ekrane.

19. Jeigu rinkėjui reikia pereiti iš vienos vietos į kitą, pvz., pakeisti lokalizaciją rinkimų salėje, būtinai aiškiai nurodykite, prie kokio stalo ar į kokią vietą jam reikia eiti, arba užrašykite. Jei matote, kad rinkėjas nesuprato, galite jį palydėti.

20. Jeigu rinkėjas naudojami klausos aparatu, nekalbėkite labai garsiai, nešaukite, nes klausos aparatas padeda klausos sutrikimą turintiems žmonėms priimti įprasto garso stiprumo informaciją.

V. BENDRAVIMAS SU RINKĖJAIS, TURINČIAIS REGĖJIMO SUTRIKIMŲ

21. Rekomenduojama regėjimo sutrikimų turinčius rinkėjus pasitikti prie pagrindinio įėjimo į pastatą ir einant iki rinkimų apylinkės apibūdinti kelią.

22. Bendraudami su regėjimo sutrikimą turinčiu rinkėju, kreipkitės į jį tiesiogiai, vadinkite vardu ar lengvai palieskite. Regėjimo sutrikimą turintiems asmenims nemalonu, kai aplinkiniai kalba tik su juos lydintais asmenimis, tarsi jie patys negalėtų suprasti, kas jiems sakoma, ir atsakyti.

23. Neklauskite regėjimo sutrikimų turinčio rinkėjo, ar jis gali balsuoti, – tai netaktiška.

24. Nepalikite regėjimo sutrikimų turinčio rinkėjo nebaigę pokalbio ar tik jam pasibaigus neįspėję, kad išeinatė, nes jis nepastebės, kad jo niekas nesiklauso, ir kalbės toliau.

25. Jeigu regėjimo sutrikimų turinčiam rinkėjui norite įteikti balsavimo biuletenį,

kreipkitės į jį ir įvardinkite, ką norite perduoti, kad jis būtų pasirengęs rinkimų biuletenį paimti. Akliems ar silpnaregiams rinkėjams pagal galimybes turi būti įteiktas rinkimų biuletenis kartu su Brailio raštu išspausdinta įmaute, į kurią rinkimų biuletenis turi būti įdėtas.

26. Silpnaregiams rinkėjams kartu su balsavimo biuleteniu turi būti pasiūlytas A4 ar kito formato didinamasis stiklas, kurį jie gali pasiimti į balsavimo kabiną.

27. Tikslinga regėjimo sutrikimų turintiems rinkėjams nusakyti daiktų buvimo vietą, nurodyti atstumą ir kurioje pusėje nuo jų yra daiktas, pavyzdžiui: „Balsavimo kabina jums iš dešinės, maždaug per du žingsnius.“ Geriausia regėjimo sutrikimų turinčius rinkėjus palydėti iki balsavimo kabinos.

28. Kaip elgtis lydint regėjimo sutrikimų turinčius rinkėjus:

28.1. lydėdami regėjimo sutrikimų turintį rinkėją pasiūlykite įsikibti jums į parankę, negriebkite jo patys už rankos ar parankės ir nestumkite prieš save;

28.2. pro duris ar siaurą vietą visada eikite pirmieji, o regėjimo sutrikimų turintį rinkėją veskitės iš paskos, eidami apibūdinkite aplinką, nurodykite bet kokias netoliese esančias kliūtis, pvz., laiptus į viršų ar žemyn, sienos kampą ir pan.;

28.3. jei regėjimo sutrikimų turinčio rinkėjo nelydite, nuskaičiuokite jam, kokie ir kur yra laiptai ir kurioje pusėje turėklai.

VI. BENDRAVIMAS SU RINKĖJAIS, TURINČIAIS KALBOS SUTRIKIMŲ

29. Didžiausią dėmesį skirkite kalbančiajam, nepertraukinėkite jo ir nesistenkite už jį baigti sakinių, būkite kantrūs ir atidžiai klausykitės, ką jis kalba, pateikite trumpus klausimus, į kuriuos galima būtų trumpai atsakyti. Jei žmogui pakartojus nesupratote, ką jis norėjo pasakyti, paprašykite, kad jis tai parašytų ant popieriaus lapo. Pasiūlykite jam atsisėsti prie stalo ar palaikykite popieriaus lapą, kad būtų patogiau rašyti.

30. Skirkite sunkiai kalbančiam rinkėjui pakankamai laiko, kad jis galėtų atsakyti į klausimą arba sureaguoti į tai, kas yra sakoma. Dažnai tai užtrunka ilgiau nei įprasta.

31. Geriau susikalbėti su kalbos sutrikimų turinčiais rinkėjais galima pasitelkiant veido išraišką, gestus ir kitą kūno kalbą.

32. Kalbos sutrikimų turintys asmenys įprastai girdi gerai, todėl kalbėdami su jais nešaukite.

VII. BENDRAVIMAS SU RINKĖJAIS, TURINČIAIS PROTO NEGALIĄ

33. Bendraudami su sutrikusio intelekto ar proto negalią turinčiais rinkėjais, vartokite trumpus, aiškius sakinius, paprastus žodžius, būkite kantrūs, lankstūs. Venkite perteklinės informacijos, pasitikslinkite, ar jiems reikia pakartoti / patikslinti tai, kas pasakyta.

34. Jei sutrikusio intelekto ar proto negalią turintis rinkėjas atėjo lydimas kito asmens, bendraukite tiesiogiai su juo pačiu.

35. Sutrikusio intelekto ar proto negalią turintiems žmonėms gali būti sunku greitai priimti sprendimus, todėl skirkite jiems pakankamai laiko pagalvoti.

36. Proto negalią turintiems rinkėjams orientuotis padėtų piktogramos, ženklai / paveikslėliai bei rodyklės.